

ljemo kot sekundarni domet filmskega ustvarjanja. O njem bi spregovorila ob kaki drugi priložnosti, v celotnem pregledu najnovejše produkcije, ki je še nismo videli. Kavčičev film tokrat iz-

puščam zato, ker ga težko obravnavam hkrati z Duletičevim filmom, ki zaradi svoje specifikke zasluži posebno pozornost. Žal!

Barbara Habič

JERNEJ VILFAN, NAGEC

književnost

Bržkone je ena osrednjih tem zelo uspelega literarnega prvenca Jerneja Vilfana Nagec* način in možnosti konstituiranja avtonomnega subjekta v razmerah predestinacije, privilegiranosti in posebnih okoliščin socialne dediščine, nacionalne in politične identitete osrednjega in hkrati edinega literarnega junaka. Izredno zanimiva problematika, dokaj nenavadna v tipologiji proze nasploh, slovenske pa še posebej.

Nagec je avtobiografska reportaža, deloma politični traktat in esej, hotena katarzična reakcija na večkrat izpostavljene lege in probleme ubesedenega subjekta, ki jih sam morda najbolj nedvoumno strne v sklepno misel romana: « (...) kaj sem pravzaprav naredil, da zaslužim tako srečo. Moj bog, do take sreče ima pravico samo heroj, ki se je vrnil iz vojne. In kaj sem naredil jaz? Nič-prav nič.» (296) Avtobiografija o funkcionarjevem sinu Alešu, čigar usoda je hočeš nočeš pogojena z njegovimi družinskimi predispozicijami, nikakor pa ni od njih povsem odvisna, saj ima sin dovolj možnosti za samostojno uveljavitev, mimo namer staršev. Aleš kot družinski »revolucionar«, protestnik, poizkuša znikati svoj pododovani družbeni položaj, ki sta mu ga, vsaj posredno, ustvarila starša s svojim revolucionarnim in političnim delom oziroma zaslugami. Od tu Alešev odpor do podarjenih privilegijev, moralne dileme, provokativne reakcije pubertetniško konfuzne narave. In

(* Jernej Vilfan, Nagec, Založba Obzorja Maribor 1981, zbirka Znamenja 60—61, glavni urednik Dimitrij Rupel, opremil Marko Pogačnik, str. 296)

dalje: Alešev poizkus izničenja staršev, kot zaslužnih za svoj položaj in ugled v družbi, je tudi eden izmed simptomov te znane zakompleksanosti in ekscentričnosti, ki dobiva zlasti v drugem delu knjige, v Sloveniji, markantne buñuelovske dimenzije (srečanje v igralnici ob Vrbskem jezeru).

Vilfanov Aleš začuda s starši ne polemizira na nivoju intelektualnega dialoga, na temeljih generacijskega spopada in konkretizacije teme. V konfliktu med roditelji in potomcem prvi nimajo možnosti nastopanja na ravni enakovrednega sopartnerstva; Aleš nikoli ne polemizira z očetom-politikom; ne aktivno ne pasivno, imaginarno (epizoda o »pogovorih« v čolnu je prava karikatura neuspelih odnosov). Miselne konfrontacije tu sploh ni. S tem je zanikanje staršev kot subjektov brez-pogojno in v okviru nakazane teme presega dimenzije verjetnosti in prepričljivosti. Aleš v tem smislu skoroda ne problematizira »pravilnosti« in »zslužnosti« očetovega položaja, katerega posledica je tako lucidno izpostavljena »nezaslužnost« lastnega. Očeta v bistvu le »opazuje« od daleč.

Aleš vzpostavlja dialog s svetom primarno — elementarno, intuitivno, osebno skustveno, čim manj s pomočjo zunanjih, vsiljenih pomagal; uradnih stališč, trenutno političnih klasifikacij in linij, čeprav bi od njega, kot sina visokega funkcionarja nemara pričakovali neproblematičen (pasiven, indiferenten) odnos do sveta, do uradnih političnih stališč lastne dežele ipd. Izredno privlačna je spričo tega Aleševa refleksija o odnosih med Židi in Arabci, gotovo ena najbolj smelih in intimno skustvenih razmišljanj o tem

zgodovinskem in političnem vprašanju, pri nas domala tabuju, vpetem v uradno stališče države do šestdnevne vojne, brez možnosti polemike, celo refleksivne, kaj šele politične narave. Aleševa refleksija je v bistvu intimna, povezana z osebno ljubeznijo do Židinke Miriam, z življenjem v kibucu; mimo programske, politične naravnosti, zato tudi brez cenzur in kalkulacij.

Ni naš namen podrobneje analizirati posamezne segmente Aleševga eseja o židovsko-arabskih sporih. Slej ko prej ostajajo del širšega in usodnejšega razumevanja in problematizacije narodnostne identitete, pravice do države na temeljih nacionalne pripadnosti, jezika kot njegove osrednje kohezijske sile, etnične posebnosti, zgodovinske skušnje in usode... Pomembnejše je, se zdi, da postane celotna nakazana problematika zgolj sestavni del Aleševe globalnejše namere — napisati knjigo o Izraelu kot dokaz o lastni osebnosti, identiteti, vrednosti, subjektu. Pripovedovalec bralca ničesar ne uči, še manj prepričuje, njegova miselna akcija je zgolj zasebna in s prav takimi posledicami. Ni dvoma: Aleš je svojo knjigo o Izraelu napisal, prav v tej knjigi, v kateri sicer šele razmišlja, ali bi jo napisal in se hkrati na videz odloča, da jo bo že moral napisati. Ne zaradi Izraela in lastnega, neuradnega in s tem drugačnega razumevanja stvari in pojavov, marveč kot dokaz avtonomnega subjekta. Enega izmed dokazov!

Teh dokazov hoče osrednji in v bistvu edini literarni junak še več. Za bralca bodo zanimivejši tisti, ki so v zgodbo postavljeni kot navidezni rušilci tradicionalnih slovenskih vrednot in mitov, tabujev in predsodkov, kompleksov, provincializmov (izvrstna je provokacija, da so Primorci slovenski Židi ipd.) in svetovljanstva.

Osrednji »dokaz« je, kajpada, tisti popartistični in ekshibicionistični, v bistvu pa pubertetniški nastop-adamovski tek po ljubljanskih ulicah, z vsemi

»posledicami« in »vrednostmi«. Ni nključje, da si je Vilfan izmed možnih variant »argumentov« in »alibijev« izbral najbolj zanesljivega in na Slovenskem najbolj »delujočega«. Aleševa odločitev, da bo nag tekkel po ljubljanskih ulicah, je, naj nam bo kot metafora dovoljena zgodovinska primerjava, morda »enakovredna« kaki individualni partizanski akciji. Kajpada gre zgolj za strukturno primerjavo, katere edina vsebina, kot se kaže v Nagcu, je slej ko prej usmerjena k enemu samemu cilju — tudi sam sem nekaj, neodvisno od podarjenih družbenih privilegijev. Ta »nekaj« je spričo »dokazov« še vedno problematičen. Tek sam še ni dokaz; edini pravi in trajni dokaz je zgolj knjiga sama, se pravi »dejanje višje vrste«, hočeš nočeš, že po naravi stvari, postavljena v domeno vsaj literarnozgodovinske vede. (S tem pa je implicite vzpostavljena paralela z očetovim in materinim položajem v politični zgodovini).

Še o tej temi: ali je Aleš lahko postal človek, kljub temu, da ni bil partizan, a je nag tekkel po Ljubljani? Vprašanje je postavljeno kot očitek dr. Pirnata, partizana in filozofa, Alešu, češ da ne bo mogel nikoli postati pravi človek. Zastavljeno vprašanje v romanu ne dobi jasnega odgovora. Zdi pa se, da je vzpostavljena vsaj psihična potrditev: javna nagost je »enakovredna« partizanski akciji, se pravi, da si lahko človek, kljub temu da nimaš aktivnih partizanskih (revolucionarnih) skušenj. S tem je motiv »nagec« v romanu smiseln.

In naposled še en izziv — ali poleg tega, da si Slovenec, lahko v sebi gojiš še druge lastnosti, »posebej tiste, katerim je slovenstvo sovražno: širino, barve, spontanost, ne samo liričnost, zaprtost vase, pač pa tudi možato emocionalnost: poleg pesmi pisati tudi romane.« (288) Vilfan poizkuša z Alešem preseči zgolj »slovenskost«; aktivirati hoče mednarodno enakovrednost slo-

venskega nacionalnega subjekta, brez njegovih tradicionalnih kompleksov majhnosti in hlapčevstva, konvencionalnosti, konformističnega malomeščanstva in neproblematičnosti (brez lastne vsebine. Aleš svoja slovenska občutja dovolj natančno popisuje: »Najhujša je bila moja notranja slovenska mora. Zdelo se je nekako takšna: sem v jami, v neki grozni kotlini, ki je Slovenija; plezam, hodim, poskušam, ven pa ne morem. Včasih padem, drsi mi, poskušam rešiti sebe, to je svojo identiteto, pa nekako ne morem, počutim se ogroženega. Občutek identitete, ki je bil prej globok kot morje, je sedaj krhek in tenak kot papir.« (192)

Aleš opisuje zelo natančno svojo usodo in psihični pritisk, ki ga občuti kot funkcionarjev sin: »Zdi se, da je narod častil funkcionarje, ker je čutil potrebo po šefih; čutil je, da je hierarhija popolnoma naravna stvar, podobna fevdalizmu, le s to razliko, da v pravem fevdalizmu sin sčasoma zamenja očeta, tukaj pa nikakor ne. In kako je deloval ta pritisk na sinove, si lahko samo zamislite. Biti tako rekoč predstinitiran na majhnost; prepovedano ti je bilo, da bi se v popolnosti identificiral z očetom, in to je naredilo veliko škodo v psihi sinov.

Prezgodaj sem živel od odbleska slave mojega očeta in s tem sem moral biti zadovoljen. Vsi so mi zavidali to prezgodnjo »slavo«, toda za maščevanje so postavili eksistencialno mejo — do tod — in nič več. V kosteh si čutil, do kod ti bo družba pustila iti. Pravzaprav ni tako pomembno do kod, tu gre bolj za principialno stvar: da si bil že ab ovo omejen v rasti. (N.) Najbolj gnilo pa je bilo, da si užival slavo, ki je nisi sam zaslužil. Iz tega se je »v očeh ljudstva« izoblikovala enačba: slaven je — ni zaslužil — ergo je slab. Vsi funkcionarski otroci smo bili torej »v očeh ljudstva« slabi. (...) Mi nismo

bili ljudje, bili smo sinovi. In umrli bomo kot sinovi. Moti se tisti, ki govorijo o novem razredu. Če bi bili predstavniki razreda, bi bilo lažje, imeli bi svoje za seboj, imeli bi širšo družbeno oporo. Tako pa smo bili patetično negotovi, brez tradicij, brez psihološke sence. Pri vsakem koraku smo lovili ravnotežje.) (...) Največje in najbolj tragično odkritje pa je bilo zame, da ljudstvo globoko v sebi uživa, če se nam zgodi kaj slabega. V tem je našlo nadomestilo, da so morali častiti naše starše. Če je bilo sinu slabo, je bilo ljudstvu dobro.« (193—194)

Tudi o tem hoče Aleš napisati knjigo, in tudi jo, ampak le kot neke vrste pornografijo — kot prepovedano materijo, ki jih nekako rajca.« To je ob Izraelu druga Aleševa literarna tema — o tradiciji svobodoljubnosti v Sloveniji ter o usodi funkcionarjevega sina. Slednja je, po principu romanesknega happy enda, varnostno sklenjena s poroko, s srečno zvezanostjo s Primorsko Vesno (nekakšna vmesna stopnja med »uspešnim« in »propadlim« sinom, prav primerna »pričakovanjem« »ljudstva«).

Vilfanov Nagec je v posameznih mestih pronicljiv esej, čeprav avtor vseh nakazanih misli ne razvije in poglobi, se pravi, da ostaja bolj na ravni posameznih fragmentov. V reportaži je objekt podrejen opazovalčevemu skustvu; v svoji avtonomni pojavnosti avtorja ne zanima. V tipologiji problematike funkcionarjevega sina hote presega zgolj individualno usodo, se pravi lastno; išče oporo v posplošitvi in s tem odpira različne možnosti, s katerimi bi sicer lahko presegel trenutno spoznani položaj. Zdi se, da ga je presegel, kot smo že uvodoma zapisali, prav s to knjigo, kolikor pač gre za identiteto avtorja romana in osrednjega lika.

Marijan Zlobec